

- 4) експертні системи (створення експертних систем на базі ШІ сприятиме роботі експертів, надаючи рекомендації, прогнози й аналізуючи значний обсяг даних);
- 5) прогнозування характеристик (ШІ спроможний аналізувати раніше зібрані дані для прогнозування характеристик матеріалів або виробів у певних умовах);
- 6) оптимізація процесів (використання ШІ оптимізує процеси аналізу й визначення властивостей, зменшуючи час й зусилля, потрібні для проведення експертизи);
- 7) віртуальне моделювання (ШІ здатний створювати віртуальні моделі для аналізу матеріалів або виробів у різних умовах).

Такі можливості штучного інтелекту відкривають нові горизонти для розвитку судової товарознавчої експертизи, допомагаючи експертам здійснювати більш точний та об'єктивний аналіз зразків, матеріалів і виробів.

Отже, запровадження штучного інтелекту в практичну роботу судового експерта-товарознавця сприятиме автоматизації завдань і навчання, скороченню строків проведення експертизи, співпраці між експертами, розробленню й опануванню нових методів і методик, підвищенню ефективності використання ресурсів, допоможе у прийнятті рішень, що значно підвищить якість, ефективність, об'єктивність і швидкість проведення судових товарознавчих експертиз.

Перелік джерел посилання

1. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 31.08.2023).
2. Дереча Л. М. Професійна етика судового експерта. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики* : мат.-ли міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річ. створ. ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 07—08.11.2013). Харків, 2013. С. 12—13.
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 31.08.2023).
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядж. КМУ від 02.12.2020 р. № 1556-р (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 31.08.2023).

Актуальні питання вдосконалення правового статусу потерпілого у кримінальному провадженні України

Наталія Нестор,

д-ка юрид. наук, ст. дослідн., заслуж. юристка України, Київський НДІСЕ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4231-537X>, e-mail: nataliia.nestor@kndise.gov.ua

Розглянуто актуальні питання вдосконалення правового статусу потерпілого у кримінальному провадженні України.

Ключові слова: кримінальне провадження; потерпілий; процесуальні права потерпілого; процесуальні обов'язки потерпілого; відповідальність потерпілого.

Relevant Issues in Enhancing the Victims' Legal Status in Ukrainian Criminal Proceedings **Nataliia Nestor**

This paper examines pertinent matters related of the victims' legal status improvement in criminal proceedings of Ukraine.

Keywords: criminal proceedings; victim; the victim's procedural rights; the victim's procedural duties; the victim's responsibilities.

Вибухи, що пролунали 5 липня цього року в приміщенні Шевченківського районного суду міста Києва, внаслідок яких отримали поранення військовослужбовці конвою та загинув обвинувачений І. Гуменюк, який вісім років перебував під вартою у слідчому ізоляторі в очікуванні судового вироку, вкотре засвідчили недосконалість системи кримінальної юстиції України й наявність суттєвих недоліків у слідчій і судовій практиці.

Після цієї резонансної події у професійних юридичних медіа [1; 2] знову згадали про законопроект про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування (зареєстрований у Верховній Раді України за № 5661, далі — *законопроект № 5661*) [3], спрямований на створення правового механізму реагування на зловживання сторонами їхніми процесуальними правами й нехтування своїми процесуальними обов'язками, відсутність якого вважається основною причиною тривалого судового розгляду. І хоча законопроект № 5661 отримав нехвальні висновки [4], його включено до порядку денного поточної парламентської сесії [5] для розгляду.

Дійсно, зловживання процесуальними правами та неналежне виконання процесуальних обов'язків сторонами й іншими учасниками кримінального провадження завжди мало місце у кримінальному провадженні, а сьогодні, в умовах змагальності сторін, це негативне явище набуло ще більшого поширення. Окремі положення, запропоновані авторами законопроекту № 5661 заслуговують на підтримку, зокрема ті, що стосуються підвищення відповідальності для слідчих і прокурорів за неналежне виконання своїх повноважень, оскільки на них (на засадах публічності) покладено виконання завдань кримінального провадження і основний тягар доказування обставин події кожного кримінального правопорушення та винуватості особи, яка його вчинила. Проте, складно сприймати пропозиції щодо зміни положень закону, які через їхню деталізацію перетворюють процесуальні права потерпілого на його процесуальні обов'язки, наслідком чого може стати погіршення стану взаємодії потерпілих з органами досудового розслідування та прокуратури й узагалі відсутність у потерпілих бажання звертатись до цих органів із заявами та клопотаннями.

Так, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 56 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі — *КПК України*) потерпілий має право давати пояснення, показання або відмовитися їх давати [6]. Запропонована авторами законопроекту № 5661 редакція цього пункту значно звужує згадане право потерпілого, оскільки дає йому змогу відмовитися давати показання лише у трьох випадках: 1) щодо себе, близьких родичів і членів своєї сім'ї, якщо показання можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами або членами його сім'ї кримінального правопорушення; 2) якщо показання стосуються відомостей, що містять таємницю, яка охороняється законом й не підлягає розголошенню; 3) коли він стає стороною обвинувачення внаслідок відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді.

Отже, у всіх інших випадках потерпілого можуть зобов'язати давати пояснення і показання. Законопроект № 5661 передбачає доповнення ч. 1 ст. 57 КПК України новим пунктом 1-1, відповідно до якого потерпілий зобов'язаний «*давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду*» [3], а також поширити на нього застосування приводу, який нині можна застосовувати лише до підозрюваного, обвинуваченого або свідка (ч. 3 ст. 140 КПК України) [6]. Очевидно, що після таких змін, якщо вони стануться, процесуальний статус потерпілого значно погіршиться, особливо порівняно зі статусом підозрюваного й обвинуваченого.

До того ж (із метою унеможливлення для потерпілого зловживати своїм становищем) пропонуємо доповнити КПК України новою статтею 57-1, за якою «*за завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду потерпілий несе*

кримінальну відповідальність», а за злісне ухилення від явки до них — відповідальність, встановлену законом» [3].

З огляду на загальновизнане на рівні ООН, Ради Європи, ЄС та інших міжнародних організацій ставлення до жертви злочину, необхідності сприяння постраждалим від насильницьких і деяких інших видів злочинів, зокрема дітей, осіб похилого віку і тих, хто має фізичні та психічні вади, у захисті їхніх прав, давно відомі слідчій і судовій практиці труднощі, що виникають під час налагодження контактів та отримання інформації від жертв злочинів, розглянуті вище зміни до КПК України є недоречними. Сторона обвинувачення часто використовує потерпілого для забезпечення суто публічних інтересів і нехтує його правами. Узаконювати це шляхом погіршення становища потерпілого неприпустимо.

Процесуальна фігура потерпілого з'являється внаслідок факту вчинення кримінального правопорушення, яким фізичній особі завдано фізичної, майнової або моральної шкоди, а юридичній особі — майнової шкоди. Без заяви або згоди такої особи (за загальним правилом) вона не стає потерпілим у кримінальному провадженні. Якщо уповноважені державні органи не змогли захистити особу від кримінального правопорушення, то подальша їхня діяльність не повинна погіршувати її становище та завдавати зайвих страждань людині, яка стала жертвою кримінального правопорушення (саме на ній зосереджено нашу увагу). І не останню роль у цих відносинах мають моральні цінності та засади.

Допитувати потерпілого про обставини злочину, спрямованого проти статевої свободи, у ситуаціях, де він сам поведився погано, завжди складно, оскільки часто це пов'язано з інтимними сторонами життя й особистими таємницями, про які особи розповідати соромно, а вести розмову про них у колі інших осіб, які беруть участь у допиті (лікар, спеціаліст тощо) і серед яких можуть бути особи іншої статі, різного віку, непристойно, тому всі його учасники нерідко відчують незручність. На налагодження з потерпілим психологічного контакту, створення відносин довіри, за яких він сам захоче на допиті розповідати про подробиці злочину, взаємини з тим, хто його вчинив, про те, що передувало злочину, і про свої погані вчинки та схильності, значно впливає офіційне ознайомлення потерпілої особи з пам'яткою, у якій передбачено її процесуальні права й обов'язки і яку ця особа отримує після подання заяви про вчинення злочину щодо неї або в разі визнання її потерпілою.

За завідомо неправдиві показання та за злісне ухилення від явки до органів досудового розслідування, прокурора або суду для потерпілого закон і сьогодні передбачає можливість притягнення до юридичної відповідальності (ст. 384 Кримінального кодексу України [7], ст. 185-3 та ст. 185-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення [8]). Загальне згадування про це у КПК України й офіційне нагадування кожному потерпілому після його заяви про кримінальне правопорушення про таку відповідальність є зайвим.

Прийняття законодавцем зазначених у законопроекті № 5661 змін до КПК України може призвести до того, що потерпілі побоюватимуться юридичних наслідків від наданих ними показань, особливо коли вони не впевнені у чомусь і можуть добросовісно помилятися в окремих обставинах кримінального правопорушення, кількості й ознаках тих, хто його вчинив, тощо. Якщо особа, яка стала жертвою злочину, не матиме бажання надати інформацію органам досудового розслідування, то змусити її це зробити шляхом загрози юридичної відповідальності — марна справа. Саме тому традиційно в національному кримінальному провадженні потерпілий мав і має право давати показання. Якщо він їх надає, то це створює сприятливі умови для викриття особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Якщо ні, то органи досудового розслідування повинні докласти зусиль і шляхом проведення процесуальних дій без участі потерпілого намагатись установити обставини вчинення кримінального правопорушення.

Перелік джерел посилання

1. Голова комітету з питань правової політики Денис Маслов: «В Україні судова гілка влади апіорі є залежною» / Рада суддів України : офіц. вебсайт. Новини. 09.08.2023. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/golova-komitetu-z-pitan-pravovoi-politiki-denis-maslov-v-ukraini-sudova-gilka-vladi-apiori-e-zaleznou> (дата звернення: 04.09.2023).
2. Проблеми кримінального процесу окреслили на форумі в Одесі / Національна асоціація адвокатів України : офіц. вебсайт. Новини. 28.08.2023.. URL: <https://unba.org.ua/news/8285-problemi-kriminal-nogo-procesu-okreslili-na-forumi-v-odesi.html> (дата звернення: 04.09.2023).
3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування: від 14.06.2021 р. № 5661. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72224#:~:text (дата звернення: 04.09.2023).
4. Висновок Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо удосконалення окремих положень про судовий розгляд та досудове розслідування» від 04.11.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72224#:~:text (дата звернення: 04.09.2023).
5. Про порядок денний дев'ятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання : Постанова ВР України від 07.02.2023 р. № 2911-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2911-IX#Text> (дата звернення: 04.09.2023).
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

Підходи до криміналістичної класифікації бойових лопат

Віталій Нікітюк,

д-р філософ., ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7937-7334>, nikityuk_sha@ukr.net

Олександр Коломійцев,

канд. техн. наук, ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1932-1034>, e-mail: sashagun@ukr.net

Олександр Герман,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6522-9381>, e-mail: herman30121966@gmail.com

Владислав Ходорич,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2621-4029>, e-mail: l9mba7@gmail.com

Проведено діагностичне дослідження наявних бойових лопат. Вивчено характеристики бойових лопат та їх відмінностей від сільськогосподарських лопат. Запропоновано криміналістичну класифікацію лопат за певними ознаками.

Ключові слова: лопата; бойова лопата; армійська лопата; спортивна лопата; сільськогосподарська лопата.